

**Regeringskansliet
Landsbygds- och Infrastrukturdepartementet****Regeringsbeslut - Uppdrag att föreslå åtgärder som kan ingå i
Sveriges nationella och regionala partnerskapsplan för
perioden 2028-2034****Yttrande**

Region Gotland önskar bidra med att belysa de särskilda territoriella förutsättningar och utmaningar som ö-läget medför inför framtagandet av en nationell regional partnerskapsplan. Region Gotland utgår från rådande legala förutsättningar, från befintliga policyer och pågående utveckling av policyer på EU-nivån, från den analys som OECD tagit fram kring insularitet och från strategiska dokument inom Region Gotland.

Det här bidraget stödjer till fullo det arbete och underlag som tagits fram i samverkan inom NUTS 2-området Småland och Öarna och överlämnats till landsbygds och infrastrukturdepartementet via Region Kronoberg – enligt överenskommelse mellan alla fyra län i Småland och öarna.

Legal grund genom Fördragstexten TFEU: artikel 174 och artikel 175

Artikel 174 (tidigare artikel 158) och artikel 175 (tidigare artikel 159) infördes i EU:s fördragstext, slutgiltigt fastställda genom Lissabonfördraget 2007. Lissabonfördraget utvidgade artikel 174 till att gälla *alla* öar, inte enbart de mest missgynnade, som tidigare var fallet. Artikel 175 klargör vilka verktyg EU har för att uppnå målen i artikel 174, nämligen strukturfonder och särskilda åtgärder. Båda artiklarna är centrala, då artikel 175 bland annat riktar sig direkt till medlemsstaternas regeringar.

Region Gotland vill påminna om att fördragstexten ger en legitim grund för EU-nivån att utforma policyer och lagstiftning som beaktar öars särdrag, liksom för utformning av mekanismer eller verktyg för ett genomförande därav. Det ger även legitimitet åt en dialog mellan Region Gotland och nationella myndigheter om territoriell sammanhållning med hänsyn till öar.

Genomslag för öars territoriella särdrag på EU-nivån

Region Gotland önskar samtidigt påminna om att den legala grunden i Fördraget i sig inte per automatik medför ö-anpassning av planer, program eller lagstiftning på EU-

nivån eller på nationell nivå. På EU-nivån är det framförallt inom sammanhållningspolitiken och i Trans European Network policyn (transporter, telekommunikationer och energi) som frågor om insularitet hittills diskuteras. I krisinsatserna med NextGenerationEurope, där etablerandet av Fonden för en rättvis omställning är en del, har det skrivits in att öar ska beaktas i medelstilleddningen. I Sveriges plan omfattas Gotlands mineralindustri och elnät av Fonden för en rättvis omställning. Det finns på EU-nivån även ett visst genomslag inom jordbrukspolitiken. Där finns det i överenskommelsen för perioden 2023–2027 uttryckt att beakta öars specifika karaktär. Det är nytt i förhållande till tidigare perioder.

Region Gotland kan konstatera att merparten av arbetet återstår för att få ett fullt ut genomslag för artiklarna 174 och 175 i EU:s lagstiftning och policy-utveckling. Därför välkomnar Region Gotland det pågående arbetet med framtagande av 5 territoriella strategier av EU-kommissionen och då i synnerhet den territoriella strategin för öar.

Analys och ståndpunkter kring öar i EU

Regionkommittén, Den Ekonomiska och Sociala Kommittén, EU-parlamentet har samtliga påtalat behovet av ökat genomslag för territoriella särdrag, inkluderande öar. Europaparlamentet antog den 7 juni 2022 av rapporten EU:s öar och sammanhållningspolitiken. Regionkommittén publicerade den 1 december 2022 Förstärkt sammanhållningspolitiskt stöd till regioner med geografiska och demografiska nackdelar (artikel 174 i EUF-fördraget) | Europeiska regionkommittén. EESC presenterade den 18 februari 2026 The Island Dimension in European Cohesion, Competitiveness and Sustainable Development Policies | EESC

Region Gotland har genom samarbete med andra ö-regioner inom ramen för ö-kommissionen i CPMR (Conference of Peripheral Maritime Regions) bedrivit dialog med EU:s institutioner och ordförandeskapen om vikten av platsbaserad regional utveckling i flerpartssamverkan. Vid CPMR:s ö-kommissions årsmöte den 28–29 april 2026 i Cagliari antogs deklarationen ”Europe’s Islands: From Recognition to Action”.

Region Gotland konstaterar att samtliga exempel på analyser och ståndpunkter efterlyser verktyg, insatser och investeringar som adresserar ö-läget och andra inneboende sårbarheter såsom klimatpåverkan och resursbrist, demografisk kris (i form av befolkningsökning eller avfolkning) samt begränsad tillgänglighet. Andemeningen i de ståndpunkterna skulle ge en ö som Gotland ökade möjligheter att ta tillvara sina möjligheter inom bland annat den blå och gröna ekonomin, driva på omställningen mot klimatneutralitet, få en hållbar besöksnäring.

Territoriell strategi för öar under framtagande på EU-nivån

EU-kommissionen presenterade sin ambition att ta fram en strategi för öar i halvtidsöversynen av sammanhållningspolitiken den 1 april 2025 och lyfte även fram strategin i den europeiska havspakten från juni 2025. Strategin öppnade för inspel från aktörer i mars 2026 med sista dag att lämna in underlag den 1 april 2026. EU-kommissionen har mottagit 358 bidrag, varav ett inspel från Region Gotland. Det återstår att ta del av vad EU-kommissionens slutliga förslag till strategi kommer att innehålla.

Utifrån det som EU-kommissionen presenterat hittills, så sorterar EU-kommissionen inspelen utifrån de viktigaste temana, vilka enligt EU-kommissionen är:

- Ekonomisk konkurrenskraft och tillgänglighet
- Klimatresiliens, energi, kapacitet samt ekonomisk och lokal utveckling
- Demografisk transformation (åldrande och minskande befolkning, medan andra öar växer eller har extrema säsongsavtryck som påverkar den bofasta befolkningens livskvalitet och boendemöjligheter)
- Säkerhet, resiliens och försvarsfrågor

och utifrån horisontella frågor:

- Data som fånga in öars specifika förutsättningar
- Styrning och kapacitet
- Befintligt EU-stöd till öar
- Kostnaden för insularitet

För en ö som Gotland kommer en EU-strategi för öar med ett sådant innehåll att vara av stort värde, dels som en strategisk vägledning, dels som grund för dialog, prioriteringar och flernivåsamverkan. Region Gotland ämnar använda sig av strategin i de avseendena och framgent berätta för nationell nivå och för EU-kommissionen om värdet och utfallet därav. Region Gotland ser därför EU-strategin för öar som en betydelsefull del för utformningen av Sveriges nationella och regionala partnerskapsplan.

OECD:s analys av öar

OECD har nyligen publicerat en rapport inom ramen för det EU-finansierade projektet ”Improving the quality of multi-level governance and strengthening the resilience of island economies of Croatia, Greece, and Sweden”, där Gotland och Öckerö utgjorde de Svenska casen: **Policy Pathways Beyond the Shoreline – Enhancing Resilience and Innovation in Island Economies**. Då EU-kommissionen finansierat och tagit del av resultaten, är sannolikheten hög att rapportens slutsatser kommer att reflekteras i den kommande EU-strategin för öar.

I rapporten finns en bred beskrivning och analys av de utmaningar och möjligheter som öar har. Sammanfattningsvis handlar det om att öar delar många av de utmaningar som också präglar befolkningsmässigt små bygder eller bygder med långa avstånd till en centralort. Det handlar om begränsad marknad, höga kostnader (till exempel för transporter och service), minskad institutionell kapacitet, demografisk nedgång, begränsad finansiell kapacitet, brist på arbetskraft och ett begränsat utbud av service. Dessa utmaningar förvärras ofta av öars specifika förutsättningar. Det som därtill är unikt för öar – även de som ligger nära storstäder – är framför allt transportlogistiken till fastlandet, utmaningar kring bostäder och folkbokföring, samt förvaltningen av naturresurser.

OECD rekommenderar Sverige att:

- Integrera öar som särskilda territorier i nationell och regional politik
- Upprätta ett ramverk för ö-data som samordnas av SCB och Tillväxtanalys
- Utforma verktyg som tar hänsyn till öar genom konsekvensbedömning för ö-samhällen
- Koppla samman styrningsnivåer och stärka institutionell kapacitet genom tillskapandet av en nationell samordningsenhet

- Lärande genom samarbete och kontinuerlig förbättring genom ett årligt Ö-Forum som samlar nationella myndigheter, regioner, kommuner, akademi och civilsamhälle

Vad gäller publikationens rekommendationer som berör Gotland framgår det att Gotland har ett **starkt planeringsramverk** men Gotland skulle behöva:

- bättre tvärsektoriell samordning,
- integrerade hållbarhetsmål,
- en helhetssyn på transport och stöd till småföretag
- kunskapsnoder för att **överbrygga klyftan mellan strategiska visioner och praktisk genomförande**

Utifrån OECD-analysen, konstaterar Region Gotland att Sveriges nationella och regionala partnerskapsplan blir ett avgörande verktyg för att möta Region Gotlands behov med investeringar i kunskap, kapacitetsuppbyggnad, samverkan och teknik som tar sig an våra systemutmaningar: bostads-, energi- och vattenförsörjning, samt hållbar tillgänglighet i transportsystemet och kompetensförsörjning.

Region Gotlands strategiska prioriteringar och möjligheter

Fastän att Gotland socioekonomiskt presterar bättre än motsvarande regioner i andra delar av EU, så ökar gapen mot riksgenomsnittet, inte minst för arbetsproduktivitet och tillväxt, vilket OECD Territorial Review 2022 konstaterade och som den nyligen publicerade OECD-rapporten kunde bekräfta.

I ”Vårt Gotland 2040”, den regionala utvecklingsstrategin, finns Gotlands utmaningar och prioriteringar. Region Gotlands strategi för smart specialisering tar sin utgångspunkt i öns systemutmaningar från Vårt Gotland 2040: bostads-, energi- och vattenförsörjning, samt hållbar tillgänglighet i transportsystemet och kompetensförsörjning. Den identifierar tre prioriteringar: hållbar besöksnäring, mat- och livsmedel, energiomställning i näringslivet.

Region Gotland tar även fram en översiktsplan. I Översiktsplan Vårt Gotland 2040 finns den strategiska inriktningen för en resurseffektiv utveckling av Gotland. Målen i översiktsplanen och den regionala utvecklingsstrategin är utvecklade i tandem. Översiktsplanen bygger vidare på den regionala utvecklingsstrategin och är dess fysiska uttryck. Översiktsplanen anger vilken utveckling och vilka förändringar som behöver ske på marken för att nå visionen för Gotland 2040.

Region Gotland vill påtala den möjlighet som Gotland har att erbjuda som testbädd. Gotland har en speciell modell där kommunen också ansvarar för regional utveckling. Det är en bra plats för Sverige att testa samarbete på flera nivåer för att lösa samhällsproblem. Det fungerar redan inom beredskapsplanering borde även kunna användas för innovation, grön omställning, hållbar turism, vattenförsörjning, cirkulär ekonomi och hållbar transport.

Meit Fohlin
Ordförande Regionstyrelsen

Stefan Hollmark
Regiondirektör